

נס פורים

השער לתקופה חדשה ביחס בין ה' לישראל

הדור קבלה

חז"ל (שבת פח, א) גילו לנו כי התגובה של עם ישראל לנס הצלתו בפורים, היתה קבלת התורה מחודשת - "הדר קבלה בימי אחשוורוש". קבלת התורה בהר סיני באה מתוך 'כפיית הר כגיגית', ועל כן יש טענת "מודעא רבה לאורייתא" שיכולים ישראל לומר שלא רצו לקבל את התורה אלא שנכפו על כך, ולאחר שקבלו את התורה שוב בימי פורים, היתה זו קבלה שלימה ללא כפייה והכרח.

ומה גרם להם לקבלה שוב, כתב רש"י: "מאהבת הנס". והדברים אומרים דרשונו, וכי עד אותו דור לא ראו ישראל ניסים? למה לא היה די בניסים הגלויים שליוו את העם במשך ארבעים שנה במדבר, בכיבוש הארץ הניסי, וכן הלאה. ובכלל, איך יתכן שבמשך עשרות דורות, הכוללים את הזמנים היפים ביותר של העם: דור קבלת התורה, דור יהושע באי הארץ, השופטים, הנביאים, דוד ושלמה, יהושפט וחזקיה, באף אחד מהם לא התעורר העם לתקן את הריעותא שבקבלת התורה, ולאשרר את הקבלה.

לבטים תחת ההר

ננסה להבין מה היתה הסיבה שמעיקרא לא קיבלו את התורה בהסכמה מלאה.

כשעמדו ישראל למרגלות ההר רחשו בהם תחושות סותרות. מחד גיסא צעקו "נעשה ונשמע", ואילולי האזהרות החמורות היו מסתערים על ההר מרוב תשוקה, ומצד שני חששו ונרתעו מנוראותה של התורה שניתנה מפי הגבורה, וחזרו לאחוריהן "ב מיל כדברי חז"ל במס' שבת. הד למורכבות המעמד אנו יכולים לשמוע בדו-שיח בין ה' למשה, כאשר משה התאונן על כך שאמרו ישראל "דַּבֵּר אֵתָה עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה וְאַל יִדְבֹּר עִמָּנוּ אֱלֹקִים פֶּן נָמוּת", וכשתינה את צערו לפני ה' על שלא רצו להתקרב אל ה' מאהבה ולשמוע ישירות ממנו (ועוד יבואר להלן).

מובן אפוא שמחמת רתיעה זו הגיעו למצב שלא מצאו את עצמם מוכנים לקבל את התורה, עד שהוצרך הקב"ה לכפותה עליהם.

במילים אחרות, היה חסרון בהתקשרותם אל ה', שהתבטאה בצורך לשמור על נפרדות מסויימת, מבלי יכולת להתמזג לגמרי עם הרצון האלקי, קרי לקבל את התורה. שהרי ידעו ישראל שקבלת התורה אינה קבלת 'דת' בעלמא, אלא היא מעצבת מחדש את אישיותם, ונמצאת בכל חלק מחייהם. את זה לא היו יכולים עדיין לקבל.

תוצאה נוספת מאותו חוסר מוכנות להתמזג עם ה"ענין האלקי" היתה עשיית העגל. ובאמת הוא דבר פלא, כיצד יתכן שתיכף ומיד אחרי מתן תורה, עודם באותו מקום עשו את העגל? וביטוי חז"ל הוא (גיטין לו, ב): "עלובה כלה שזינתה תחת חופתה". ומה באמת מביא כלה לזנות תחת חופתה, בעיצומה של השמחה? אין זאת אלא תגובה להעדר הזדהות והתמזגות עם חתנה. כאשר אין היא שלימה עימו, ממילא מתפרץ אותו חוסר חיבור בסטייה ובריחה הצידה. כך ישראל שלא

היו מוכנים לקבל על עצמם את חיי התורה, מתוך המצוקה פרצה אותה אנרגיה והביאתם להתחברות אל אלהים אחרים - זמינים ומוחשיים¹.

ולכל אורך דור המדבר אנו מוצאים את עם ישראל בודק תכופות את ההתקשרות עם ה', מתוך חוסר בטחון באותו קשר. עשרה נסיונות ניסו אבותינו את הקב"ה, חלף עשרת הנסיונות בהם ניסה ה' את אברהם לראות האם ליבו שלם עמו, ונמצא נאמן לפניו; בדור המדבר התהפכה התנועה וישראל ניסו את ה' האם אכן הוא קשור עמהם. "היש ה' בקרבנו אם אין?", ובכלל לא היה להם ברור, שמא "בשנאת ה' אותנו הוציאנו ממצרים להמיתנו במדבר". וכשבא להנחילם את הארץ האמינו למרגלים שהמטרה היא לתיתם ביד הכנעני להשמידם בארץ אוכלת יושביה.

התנהגות זו מורה שוב ושוב על כך שאותה ברית שבא ה' לכרות עם בני ישראל התקבלה מצידיש בחשש ובחוסר השלמה. אבל כל כך למה? וכי לא הוכיח ה' את רצונו ויכולתו ביצ"מ ומתן תורה? מה עוד ניתן היה לדרוש ממנו לעשות שלא עשה?

ונראה שיתוש הספק לא ניקר בהם מצד שלא התבררו להם יכולתו ורצונו של הקב"ה, אלא שורשו היה בחוסר האמונה בבסיס הברית. הלא הם הכירו את עצמם, על חסרונותיהם האנושיים ומה שנוסף בהם לרעה במצרים הטמאה, ולא היו מסוגלים לקבל שאמנם ה' שהוא השלימות האינסופית בא לכרות עמם ברית של אהבה גמורה. וגם אם כעת בא, לבטח בשלב כלשהו לא נצליח להחזיק במתח הגבוה, ונכזיב את הציפיות הגבוהות ואז יתבטל הקשר.

אם כבנים אם כעבדים

בכדי להגדיר יותר את הדברים, נזכיר כי ביחסנו אל ה' קיימים שני פנים, והיא הכפילות המוזכרת תדיר בפינו בעת התפילה: "אבינו", "מלכנו". גם לנו יש שני שמות: לעומת 'אב' אנו 'בנים', ולעומת 'מלך' אנו 'עבדים'. משמעויות רבות נגזרות מההבדל בין השניים ואנו נעמוד על אחת מהן.

התקשרות המלך/האדון אל עבדו, הרי היא נובעת מהתועלת שהוא מפיק ממנה. במידה והעבד אינו עובד כראוי את רבו, אין לו חפץ בו. גם אם בעבר היה הקשר ביניהם איתן מפאת התמסרות כנה של העבד, כאשר הדבר נחלש עתיד האדון לבחון את כדאיות החזקת העבד והמשך ההתקשרות ההדדית. ממילא נתון העבד מצידו בכל עת בחשש כלשהו, האם ימשיך האדון לחפץ בו.

לעומת זאת, הקשר בין האב אל בנו, אינו נובע כלל מתועלת כלשהי שמפיק האב (ובדרך כלל זו לא קיימת כמעט), אלא הקשר הוא מעצם העובדה שהם שאר-בשר.

נוכל אפוא לומר שהספיקות שקיננו בלב ישראל בקבלת התורה ובחטא העגל, נבעו מכך שהם תפסו את עיקרה של הברית שנרקמת בין ה' לישראל, כהתקשרות בין מלך/אדון ועבדים, וכמאמר הכתוב: "עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים", ובתור שכזו היא נבדקת ונבחנת תכופות אם אכן יש לה הצדקה, ואם "שווה להחזיק אותם". אי-וודאות זו הטריפה את דעתם וניקרה במוחם ברגעים הכי נישאים של קבלת התורה תחת ההר. ידעו הם את 'בני בכורי ישראל', אבל סברו שגדר זה עצמו נובע מכך שהם הולכים לקראת "תעבדון את האלקים על ההר הזה". ומתוך שהיו אמיתיים לא כיזבו בו ולא אבו לקבל את התורה עליהם, כאשר אינם בטוחים בכך שיעמדו בציפיות הללו. עד שכפה עליהם את ההר כגיגית והכריחם לכך.

ואין להבין זאת בדוקא כפגם וחסרון. כך היא צורת הדברים, שבתחילת ההתקשרות מוגברת תפיסת ה'ראה', הרואה את האדם כאינו ראוי להתקרב אל ה'. ואכן החותם העיקרי שהוטבע

¹ והדברים עולים מדברי המגן אברהם (סי' ט), שם מלמדנו (מיסודו של האר"י) שבסוף ברכת אהבה רבה יש לכוון את הזכירות המחויבות, והזכירה האחרונה היא באמירת "ולייחד באהבה", שם יזכור את מעשה העגל, כי באותה שעה לא היו אוהבים את ה'.

במעמד הר סיני היה יראת שמים – "למען תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו", שכן הודגש באותו מעמד נורא הרף הגבוה שהוריד הקב"ה לתוך העולם ותבע אותו מבני אדם.²

כמו"כ מצינו בספר דברים שאותה רתיעה של ישראל מלשמוע את הדיברות מפי ה', שהתאונן עליה משה, ראה אותה הקב"ה בעין יפה, שכן כך הוא סדרם של דברים, שהיראה קודמת לאהבה. ואין זאת רק יראה, כי 'קום ועשה' גדול יש כאן, שהלא בחינת 'אדון' דורשת מהעבד עבודה של ממש, על כן בכל אותם דורות שממתן תורה ואילך עסק עם ישראל בבנין אותה עבודה שנדרשת מהם, אשר במסגרתה מתקיים "תנו עוז לאלקים" בפנים הגבוהות של ישראל המסוגל למלא את תפקידו ולתקן עולם במלכות ש-די.

מעתה אנו מבינים מדוע בכל הדורות שממתן תורה ואילך, הכוללים מצבים מרוממים ביותר של עמנו, לא ניגשו לתקן את חוסר המוכנות לקבל התורה, ולא פעלו "הדר קבלוה", כי אכן כל הדורות הללו עסקו בהעמדת עבודה במקדש ובשאר ענייני דגדלות, בהם הלך עם ישראל קוממיות למלא את תפקידו בברית המשותפת, ובמסגרת אופי זה של הקשר, אכן מלווים פקפוקים פנימיים תדירים, האם עבודתנו עולה לרצון לפניו.

התפרקות ברית העבדות

ובאמת יש דברים בגו, כי הלכו הדורות הלך וחסור, בקיצור יד מעבודת המלך, ובחטאים אשר הכעיסו תמרורים, עד שהגיעה השעה הנוראה בה השליך משמים ארץ תפארת ישראל ושרף באש מקדשו, לאמור שאין לו חפץ בעבודת נתיניו, ולא זו בלבד אלא שהשליכם מארצו, היא פלטרין של מלך.

וכשעמדו ישראל דחופים וסחופים בגלות בבל, אמרו ליחזקאל הנביא (סנהדרין קה, א): "עבד שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה כלום יש לזה על זה כלום", הביאו הם כמשל את שתי צורות ההתקשרות אשר עומדות תדיר לדיון על הצדקתן (שכן גם ברית נישואין שיסודה בניית קשר משפחתי, יש בה מצבים שמחייבים פירוק), ולעת אשר כזו, נמצא שהברית נכשלה ואין סיבה להמשיך אותה. א"כ חזרנו להיות ככל העמים כאותו עבד וכאותה אשה שעשו מה שעשו והוחלט לפרק את החבילה.

מתוך אותה תחושה השתחוו ישראל לפסל שהעמיד נבוכדנצר, והשתתפו בסעודת אחשוורוש (בה הוא חגג את העדר המקדש, ב'כלים מכלים שונים'), מתוך ביטוי לאותו יאוש מן הברית. וכאותם פקפוקים שפעפעו בהם מאז מסיני, ועתה נתברר שהם צדקו: אין התאמה בין ה' ובין עם ישראל, אשר לא מצליח לעמוד בדרישות הכלולות באותה ברית, ומוכרח אפוא הקשר להתפרק ביום מן הימים כפי שאכן קרה.

אין שווה להניחם

ומוצאים אנו זאת בדברי המן עצמו בקטרוגו לפני המלך: "ואת דתי המלך אינם עושים ולמלך אין שווה להניחם" (ולא נכתב 'אחשוורוש' כי גם למלכו של עולם היה פונה), כלומר עם ישראל שהושלך מארצו ומקדשו מתוך שלא מילאו אחרי דתי המלך, ועל כן לא הצדיקו את תואר 'עבדי המלך', ממילא "למלך אין שווה להניחם", כי המלך לא מחזיק עבדים אם לא ששווה לו לעשות זאת. וכאשר אין תועלת בהם, לא ימשיך הקשר.

² בצד ההכרח ביראה, טמונה בה סכנת התרחקות. ואותה אש גדולה שעל ההר, המסמלת את העובדה שהתורה אינה דבר ש'מתגלש' לתוך המציאות בניחותא, אלא יש כאן קריאת תיגר על החיצוניות של המציאות האנושית, היא זו שהביאה לתוצאה העגומה שחזרו בהם מה"נעשה ונשמע" שנאמר בתחילה (תוס' שבת פח, א).

וכשנתקבלו הדברים ונחתמה הגזירה, היתה זו הקריסה המוחלטת של העמדת הקשר על בסיס "עבדי השם", כאשר החליט המלך עצמו להשמיד את אלה שהיו בעבר עבדיו, ועתה אין חפץ בהם.

גילוי של יסוד חדש לקשר

דוקא אז ברגעי שפל שאין למטה ממנו, צמחה ועלתה הישועה. כיצד.

הבה נשאל את המן המקטרג³: אם אכן צודק אתה שאת דתי המלך אינם עושים ולמלך אין שווה להניחם, מדוע הינך שונא אותם באופן תהומי. מה בינם לבין שאר האומות? הרי המאפיינים האחרונים שעושים אותם לשונים מכל העמים, ניתקו בזה אחר זה עד שלא נשאר מהם מאומה. אם אינם ממשיכים את העם שיצא ממצרים ונבחר אז ע"י ה', מדוע הוא עצמו בוחר להמשיך את איבת עמלק מאותם ימים, הרי עמלק התנגד לעם ה', ואלה אשר איבדו תואר זה, לא אליהם היה מתנגד עמלק.

אות הוא שעמלק חש את מה שאף אחד לא רואה: עם ישראל קשור לה' לא רק בברית של תועלתיות כמו אדון ועבד, איש ואישה, אלא מעצם מציאותו של ישראל הרי הוא מקושר לה', כקשרי משפחה שאינם תלויים במעשים ובתועלת. ולכן המן שונא את היהודי החוטא הרחוק, באותה משטמה שרוחש אל הצדיק הגדול, כי אין הוא עוסק אלא במהות, והמהות היא שאנו בניו של מקום.

קשר דם

הנה אמרו חז"ל שכשנחתמה גזירת הכליה היתה ההצלה תלויה בכך שנחתמה הגזירה בטיט ולא בדם. ולפי דרכנו יבואר הדבר כך, הטיט מסמל את הבנין ואת התועלת שמפיקים ממנו, שכן הטיט אין בו שום חשיבות מלבד שהוא נצרך לבנות כל דבר. ובכן, הגזירה נחתמה בטיט, כי אכן "למלך אין שווה להניחם", ובתור 'טיט' שעל ידו תיבנה ותיכונן מלכות ה', עם ישראל כבר לא מקיים תפקידו. אך לא בדם! כי הדם הוא הנפש, ובאותו 'קשר של דם' בין ה' לישראל לא חלה הגזירה, כי אותו קשר לא תלוי בשום תועלת והצדקה, כי אנו בניו באשר אנו בניו. ומאותו מקום של 'דם' הנקי מהגזירה, באה ההצלה.

נאמר אז כעין דבריו של הרמ"ק (תומר דבורה פ"א): "הנה הקב"ה מתנהג עם ישראל בדרך זה לומר, מה אעשה לישראל, והם קרובי, שאר בשר לי עמהם... וכתוב לישראל עם קרובו, ממש קרובה יש לו עמהם, ובניו הם. והיינו לשארית נחלתו, לשון שאר בשר, וסוף סוף הם נחלתו. ומה אומר, אם אענישם הרי הכאב עלי...".

ואכן לא מצינו ש'תשובה' נטלה חלק עיקרי במה שעשה מרדכי בכדי לבטל את הגזירה, והתיאורים בחז"ל מדברים על תפילות וצומות שהיו בעיקר לילדים שלא טעמו טעם חטא⁴, והטעם לכך, כי באמת לאחר חיתום הגזירה לא היתה מועילה תשובה, ומה שיכול להועיל הוא לעורר את הרחמים הפשוטים של "כרחם אב על בנים", ובכייט הצאן הרכים עלתה למרום ועוררה את היותנו "שארית נחלתו, שאר בשר לי עמהם".

שער חדש נפתח

זו "אהבת הנס" שהביאה לקבלת תורה מחודשת, והפעם ללא כל פקפוקים והרהורים. כי אם הקשר לה' אינו תלוי-תועלת, ואנו בנים למקום עד כדי כך שגם כש'למלך אין שווה להניחם' אנו

³ נקודה נאה זו שמעתי מרבי עזריאל טאובר.

⁴ שמעתי הערה זאת מרבי שמשון פינקוס זצ"ל.

זוכים להצלה ניסית מופלאה, אם כן אין מקום להרהר אחר קבלת התורה שהרי לעולם יש לאותה ברית על מה לסמוך, והוא החיבור המהותי בין ישראל לה' המונח בעצם מציאותם של בני ישראל מושרשים באלוקות.

באותה שעה בה זכו ישראל לחיבוק אבחי הנקי מכל "פנייה" כביכול, החזירו לו ית' באותו מטבע, ובחרו בו בתמימות של ילד שיודע שנישא הוא על כתפי אביו אשר לעולם יאהבנו.

ומאז נפתח שער חדש. כי להוותנו אף שניצלנו, אכתי עבדי דאחשורוש אנן עד היום הזה, ומסילוק השכינה והעבודה לא יצאנו, לרבות ימי בית שני שלא היה אלא דמיון לבית האמיתי אשר בו ארון ושכינה וכו'. מכאן ואילך עד בוא הגואל, אנו שרויים בגלות ולא מספקים "עבודה" הראויה למלכנו, ומה שמחזיק את הברית הלאה הוא בחינה אחרת, מדרגת בנים, שהתגלתה בתפארתה דוקא בזמן השפל הגדול.

ואחד הביטויים החשובים של אותן פנים חדשות שהתעוררו, היה צמיחת כוח התורה שבעל פה מאז, כי תורה שבכתב (וגם הנבואה בכלל) שנתפסת כהוראות המוכתבות מלמעלה, מתאימה למדרגת 'עבדים', ואילו תורה שבעל פה העולה מתוך ליבות החכמים, תואמת לבחינת 'בנים' כאשר הבנים והאב לוקחים חלק יחד זה לצד זה, כמשפחה משותפת.

אופי מצוות הפורים

מצוות הפורים מבטאות את הנקודה הזו, ובפרט המצוה לבסומי עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, וכפי שביאר זאת מהר"ל בסוף אור חדש (עמ' רכא), שכשהאדם מאבד את הדעת אין הוא נחשב לכלום, וכיון שאין אדם נחשב לדבר מה הקיום שלו הוא מצד הש"י, כלומר מצד שהוא שאר בשר עם ה' בלי תלות במעשים.

גם השמחה השוררת בפורים שונה משאר מועדים, והיא נושאת אופי של "בלי גבול", כי בשונה מכל המועדים בהם אנו שמחים במדרגה מסויימת שזכינו לה בתור עם-השם, וכשם שזכינו לה ניתן גם לאבדה ויש לקיים תדיר "אשרי אדם מפחד תמיד, ההוא בדברי תורה כתיב"; אמנם בפורים השמחה היא באותה נקודת-קשר שאינה תלויה בשום עבודה, ובזה לא שייכים תנאים והגבלות. שום הרהור רע לא יכול להעכיר את השמחה.

גם שאר המצוות נובעות מאותה השקפה. שכן כאשר אנו דנים על מדרגת ישראל הנובעת מכך שהם ממלאים את תפקידם, הרי יש בדבר דרגות בתוך כלל ישראל כפי קירבת כל אחד לעבודה. אבל פורים הוא לא זמן של חילוקים בתוך כלל ישראל, שהרי אנו חוגגים את הקשר הפשוט אל ה' שאינו תלוי בעבודה, ומצד קשר זה אין שום חילוק בין החכם והחסיד ובין הקטן שבישראל, ואפילו החוטא - אע"פ שחטא ישראל הוא. בכדי לטשטש את המעמדות בתוך העם נקבעו מצוות מתנות לאביונים ומשלוח מנות, לחבר את כל העם להיות כאחד בלא חילוקים. וכמו שהגזירה חלה על כל העם כיחידה אחת - "נער ועד זקן טף ונשים ביום אחד", כך התשועה נתפסת באותה נקודת מהות שבה מתאחדים כל ישראל שמהות אחת להם. "ישראל עם קרוב".